

http://pk.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2013/2/p_49_54.pdf.

3. Кобець О. Ю. Організаційно-правові проблеми працевлаштування студентів після закінчення вищих навчальних закладів / О. Ю. Кобець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/2015/1/Kobec.pdf>.

4. Досвід працевлаштування випускників вищих навчальних закладів: погляд випускників та роботодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/bestuniverua/ss-27208268>.

5. Працевлаштування працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://profkom-nmu.kiev.ua/book/export/html/287>.

УДК 331.526

Шульга О. А., к.е.н.,

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ

Активізація розвитку сфери зайнятості у сільській місцевості

Окреслено проблеми та запропоновано заходи активізації розвитку сфери зайнятості у сільській місцевості, які сприятимуть підвищенню ефективності розвитку сільського господарства та соціального захисту сільського населення. Зазначено, що розв'язання соціально-економічних проблем на селі має відбуватися у двох основних напрямках. Перший напрям полягає у переміщенні у сільську місцевість промислових, обслуговуючих та переробних підприємств. Це сприятиме розв'язанню проблеми безробіття на селі та підвищенню рівня життя сільських жителів. Другий напрям диверсифікації сільської економіки передбачає розвиток соціальної інфраструктури, що є необхідною передумовою «утримання» соціального капіталу у сільській місцевості.

Ключові слова: зайнятість населення, сільська місцевість, трудовий потенціал.

Определены проблемы и предложены мероприятия активизации развития сферы занятости в сельской местности, которые будут оказывать содействие повышению эффективности развития сельского хозяйства и социальной защиты сельского населения. Предложено, чтобы решение социально-экономических проблем на селе происходило в двух основных направлениях. Первое направление состоит в перемещении в сельскую местность промышленных, обслуживающих и перерабатывающих предприятий. Это будет оказывать содействие решению проблемы безработицы на селе и повышению уровня жизни сельских жителей. Второе направление диверсификации сельской экономики предусматривает развитие социальной инфраструктуры, что является необходимой предпосылкой «удержания» социального капитала в сельской местности.

Ключевые слова: занятость населения, сельская местность, трудовой потенциал.

Outlines the issues and suggests measures active development of employment in rural areas, which will improve the efficiency of agriculture and social protection in rural areas. The decision of socio-economic problems on a village must take place in two basic directions. The first direction consists in displacement to rural areas of industrial, attendant and process manufacturing. It will assist the decision of a problem of unemployment on a village and increasing life standard of villagers. The second direction of rural economy diversification envisages developing of social infrastructure that is necessary precondition of «maintenance» of social capital in rural areas.

Keywords: employment, rural areas, employment potential.

Постановка проблеми. Важливим фактором розвитку трудового потенціалу на селі є зайнятість сільського населення. Однак, на сьогодні стан аграрного ринку праці невтішний. У більшості сільських населених пунктів спостерігається кількісне і якісне обмеження обсягів пропозиції трудових ресурсів. Так, зокрема, з 2001 по 2012 рік чисельність сільського населення

зменшилася на 1,8 млн, або на 11,2 %. Середня тривалість життя селян становить 66,8 року. У 2011 р. чисельність померлих перевищила кількість народжених на 79,9 тис. осіб.

З кожним роком на селі збільшується чисельність людей похилого віку. 26,5 % сільських жителів – це люди пенсійного віку і лише 15,6 % – діти до 15 років. У 48 % домогосподарств зовсім немає працюючих осіб, 25,8 % – складаються з однієї особи, 27 % – із двох. Середня чисельність працюючих із розрахунку на одне домогосподарство дорівнює 0,8 особи. Коефіцієнт економічного навантаження на працюючого члена домогосподарства становить 3,28 % члена домогосподарств у віці старшому за працездатний і лише 15,3 % – віком до 16 років. Така ситуація веде до депопуляції та руйнування сільської поселенської мережі. Як наслідок, щороку з карти України зникає до 26 сіл, а третина сільських населених пунктів знаходиться за межею самовідтворення [7, с. 95].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження факторів формування й розвитку трудового потенціалу, в т.ч. і на селі, зробили такі вчені-економісти, як В. Копитко [2], Т. Павлюк [5], В. Рябокони [7], Р. Чорний [9] та ін. Однак, складна ситуація у сфері зайнятості сільського населення свідчить про необхідність подальших досліджень цих питань з метою розробки заходів, спрямованих на поліпшення ситуації.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити стан та проблеми зайнятості сільського населення, запропонувати шляхи поліпшення ситуації у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Так, згідно даних Державної служби статистики України, структуру зайнятості населення, що проживає у сільській місцевості, можна охарактеризувати наступними тенденціями:

1) рівень зайнятості сільського населення віком 15-70 років у 2011 році становив 63 %. Це зумовлено значною мірою віднесенням до категорії зайнятих відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» членів особистих селянських господарств. Згідно з законами України «Про особисте селянське господарство» та «Про зайнятість населення» особи, які забезпечують себе роботою самостійно (в тому числі члени особистих селянських господарств), належать до зайнятого населення. У зв'язку з цим, майже 40 % сільського населення згідно з законодавством вважається самозайнятим;

2) у структурі зайнятості сільського населення переважає населення у віці 30-49 років (до 79,5 %), високий рівень зайнятості осіб віком 60-70 років (42,1 %), найнижчий рівень зайнятості серед молоді віком 15-24 років (41,3 %);

3) у структурі зайнятості сільських мешканців зросла частка працюючих за наймом до 58,2 % у 2011 році, у той час як питома вага самозайнятих знизилася до 40,4 %;

4) зайнятість сільського населення у неформальному секторі економіки у 2011 році складала майже половину загальної чисельності зайнятого населення на селі, причому рівень зайнятості осіб віком 60-70 років у неформальному секторі становив 91,8 %, а осіб 15-24 років – 57,7 % загальної чисельності зайнятого населення цього віку;

5) чисельність безробітних, що проживали у сільській місцевості у 2011 році, становила приблизно 522 тис. осіб (7,5 % економічно активного населення), причому найвищий рівень безробіття спостерігався серед осіб віком 15-24 роки [6; 9].

Складна демографічна ситуація у сільській місцевості має як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Щодо об'єктивних причин, то тут ми поділяємо думку В. Рябокони, який вважає, що така ситуація зумовлена наявністю двох взаємозв'язаних проблем: соціально-демографічної та виробничої. Соціально-

демографічна проблема полягає в тому, що село як вихідний елемент територіальної поселенської структури забезпечує оптимальні умови життєпроживання і відтворення лише при певній чисельності населення; а виробнича – в тому, що аграрне виробництво за техніко-технологічною суттю розвивається з чітко вираженою тенденцією до зменшення робочих місць і різкого скорочення потреб у праці, особливо жінок, із цілорічною зайнятістю [7, с. 96]. Сьогодні ми спостерігаємо, як техніко-технологічне переоснащення крупних аграрних підприємств призвело до вивільнення працівників у корпоративному секторі агропродовольчої сфери та падіння зайнятості сільських жителів.

Однак, все ж таки, нинішня ситуація у сільській місцевості значною мірою спричинена суб'єктивними причинами, оскільки викликана прорахунками у проведенні аграрних реформ, які призвели до загострення негативних процесів у розвитку сільськогосподарського виробництва. Серед суб'єктивних причин можна виділити наступні: 1) зменшення площ під трудомісткими культурами; 2) різкий спад у розвитку тваринництва (за двадцять років більше як у п'ять разів зменшилося поголів'я худоби); 3) досить часто відсутність у сільських населених пунктах суб'єктів господарської діяльності (у процесі реформування колективних сільськогосподарських підприємств багато з них розпалися, а нові замість них не сформувалися); 4) недостатня кількість різного роду кооперативів, які надавали б послуги населенню та сприяли розвитку особистого селянського господарства; 5) руйнування об'єктів соціальної інфраструктури на селі, від кількості яких також залежить зайнятість сільського населення; 6) у зв'язку з цим, відсутність роботи для випускників ВНЗ та ПТУ; 7) рівень оплати праці у працівників сільського господарства залишається одним з найнижчих в економіці.

Середньомісячна заробітна плата штатних працівників у сільському господарстві на третину менша, ніж в середньому по Україні, на 40 % – порівняно з заробітною платою на транспорті та у промисловості, та у 3 рази – порівняно з фінансовою сферою. За межею бідності знаходиться майже 17 % сільських домогосподарств, у кожному другому домогосподарстві – сукупні витрати не перевищують рівня прожиткового мінімуму.

Така ситуація призводить до вимушених міграційних процесів серед сільського населення. Причому із села вибуває в основному молодь, на частку якої припадає 2/3 мігрантів. Найвища міграція із села таких спеціалістів, як будівельники, механіки, електромонтери, робітники по ремонту техніки. Це переважно випускники сільськогосподарських ліцеїв, училищ та коледжів, які досить часто стають джерелом підвищення пропозиції праці не лише у великих містах нашої держави, але й у країнах ближнього і дальнього зарубіжжя, зокрема Росії, Польщі, Греції, Іспанії, Італії, Португалії, Німеччини та інших державах. У професійній структурі мігрантів переважають робітничі професії.

Таким чином, для ринку праці в аграрному секторі характерні такі риси, як нераціональна зайнятість населення, наявність прихованого безробіття, низький рівень оплати праці (що, у свою чергу, призвів до падіння мотивації та престижності праці у сільському господарстві) та ін. Крім того, одним із чинників, який має вагомий вплив на стан ринку праці у сільській місцевості, є сезонний характер діяльності більшості сільськогосподарських підприємств, що зумовлює зайнятість працівників у весняно-літній сезон, та вивільнення їх у зимовий період.

На нашу думку, розв'язання соціально-економічних проблем на селі має відбуватися у двох основних напрямках. *Перший напрям* полягає у переміщенні у сільську місцевість промислових, обслуговуючих та переробних підприємств. Це сприятиме розв'язанню проблеми безробіття на селі та підвищенню рівня

життя сільських жителів. Крім того, диверсифікація сільської економіки має відбуватися через розширення видів економічної діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок налагодження замкненого виробничого циклу, збуту виготовленої продукції через власну торговельну мережу, використання побічної продукції землеробства у тваринництві. Необхідно також сприяти створенню на селі виробничих та обслуговуючих кооперативів, кооперуванню особистих селянських господарств між собою та з фермерськими господарствами, обслуговуючими та переробними підприємствами та ін.

Оскільки з часом, в міру проведення техніко-технологічної модернізації сільськогосподарського виробництва, потреба у фахівцях і робітниках сільськогосподарського профілю буде зменшуватися, потрібно стимулювати розвиток малого та середнього підприємництва несільськогосподарського спрямування та самозайнятості на селі (ремонт, транспортні послуги, зелений туризм, швейні майстерні тощо). Підтримка підприємців початківців має бути пріоритетом для органів влади та місцевого самоврядування. Це можна реалізувати через створення дорадницьких служб у структурі служб зайнятості, які допомагали б селянам у підготовці документів для реєстрації суб'єктів господарювання, складанні бізнес-планів, консультували та навчали основам ведення бізнесу і т. д.

Крім того, необхідно забезпечити розвиток трудомістких галузей, що дозволить забезпечити роботою велику безробітних на селі. Це можливо реалізувати шляхом законодавчого закріплення вимоги щодо структури виробництва у сільськогосподарських підприємствах (аби виготовлялася як рослинницька, так і тваринницька продукція); закріплення норми, відповідно до якої особисті селянські господарства прирівнювалися до суб'єктів господарювання і стаж роботи у них зараховувався до трудового. До того ж, необхідно переглянути існуючу систему оплати праці у сільському господарстві, аби розмір заробітної плати був на рівні середньої заробітної плати у регіоні. Також потрібно забезпечити розробку та реалізацію регіональних цільових програм розвитку сфери зайнятості на селі.

Другий напрям диверсифікації сільської економіки передбачає розвиток соціальної інфраструктури, що є необхідною передумовою «утримання» соціального капіталу у сільській місцевості. Реалізація цих заходів дозволить не лише збільшити обсяги сільськогосподарського виробництва, а й створити гідні умови життя та побуту для життєдіяльності сільського населення.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, на сьогодні стан аграрного ринку праці невтішний. Така ситуація зумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами. З метою активізації зайнятості сільських жителів подальше розв'язання соціально-економічних проблем на селі має відбуватися у двох основних напрямках: 1) переміщення у сільську місцевість промислових, обслуговуючих та переробних підприємств, диверсифікація сільської економіки та 2) розвиток соціальної інфраструктури. Перспективами подальших досліджень даної проблеми є обґрунтування механізму стимулювання стабільної зайнятості сільського населення з урахуванням регіональної та територіальної специфіки.

Список використаних джерел

1. Геєць В. Соціоекономічна модернізація аграрного сектору України (концептуальні положення) / В. Геєць, В. Юрчишин, О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2011. – № 12. – С. 3-16.
2. Копитко В. І. Особливості формування та використання трудового потенціалу на селі (регіональних аспект) / В. І. Копитко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/.../1/225_Kopytko_-17_1.pdf.
3. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 року №5067-VI: Законодавство

України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

4. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 233 с.

5. Павлюк Т. І. Проблеми зайнятості сільського населення в Україні / Т. І. Павлюк // Економіка України. – 2013. – №8. – С. 77-83.

6. Ринок праці України у 2011 році: аналітично-статистичний збірник / Державний центр зайнятості. – К., 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>.

7. Рябокони В. П. Соціально-економічні проблеми зайнятості сільського населення / В. П. Рябокони // Економіка АПК. – 2012. – №12. – С. 95-99.

8. Чисельність незайнятих громадян та кількість вакансій для працівників сільського господарства / Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>

9. Чорний Р. С. Активізація розвитку сфери зайнятості як фактор формування трудового потенціалу у сільській місцевості / Р. С. Чорний // Агросвіт. – 2013. – №8. – С. 38-41.

10. Щербата І. Стратегія розвитку трудової активності населення сільських регіонів / І. Щербата, Н. Василенка, І. Бернацька // Аграрна економіка. – Том 7. – №1-2. – С. 28-34.